

İRAN CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİ SÜRECİNİN ANALİZİ

İSMET HORASANLI

SETA | PERSPEKTİF

HAZİRAN 2024 · SAYI 403

- İran'da cumhurbaşkanı seçim süreci nasıl işlemektedir?
- Cumhurbaşkanının İran yönetim sistemindeki yeri ve yetkileri nelerdir?
  - Mevcut seçimde öne çıkan tartışmalar nelerdir?

İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi'nin 19 Mayıs 2024'te bir helikopter kazası sonucunda hayatını kaybetmesiyle birlikte İran Anayasası'nın 131. maddesi devreye girmiştir. Bu maddeye göre cumhurbaşkanının beklenmedik vefatı durumunda cumhurbaşkanının birinci yardımcısı dini liderin onayı ile cumhurbaşkanının yetki ve sorumluluklarını üstlenir; meclis başkanı, yargı erki başkanı ve cumhurbaşkanı birinci yardımcısından oluşan bir konsey en geç elli gün içinde yeni cumhurbaşkanının belirlenmesi için bir seçim organize eder.¹

Anayasa'nın söz konusu maddesi uyarınca İran'da yeni cumhurbaşkanının belirlenmesi için seçim sürecine girilmiştir. İran seçimlerinde diğer ülkelerdeki seçimlerden farklı olarak adayların belirli başvuru koşullarını karşılamalarının yanı sıra on iki üyeden oluşan "Anayasayı Koruyucular Konseyi"nin onayından da geçmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bir kişinin İran cumhurbaşkanı olabilmesi için şu dört aşamadan geçmesi gerekmektedir:

1 Muhammed Fettahi ve Kazım Kuhi Isfahani, "Kanun-i Esasi Cumhuri-yi İslami İran", Pejohişkede-yi Şura-yi Negahban, https://www.shora-gc.ir/files/fa/news/1398/9/21/4354_236.pdf, (Erişim tarihi: 26 Haziran 2024).

İSMET HORASANLI

Lisans derecesini Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden almıştır. Aynı üniversitede "Devrim Sonrası İran'ın Körfez Bölgesine Yönelik Dış Politikası" teziyle yüksek lisansını tamamlamıştır. 2014'te ABD'de bulunduğu dönemde CIEE'nin düzenlediği "CIEE Civic Leadership Summit" programına katılma hakkı kazanıp başarıyla tamamlamıştır. Horasanlı 2017-2021 arasında İRAM'da çalışmıştır. Bir dönem SETA Berlin'de staj yapan Horasanlı halihazırda AYBU/ULİSA Güvenlik Çalışmaları'nda ikinci yüksek lisans eğitimi devam etmekte ve SETA Dış Politika biriminde çalışmaktadır. Çalışmalarında Afganistan, İran dış politikası ve Körfez bölgesine ağırlık vermektedir. İleri düzeyde İngilizce ve Farsça, orta düzeyde Peştuca ve Arapça bilmektedir.

- Başvuru esnasında başvuru formel koşullarını karşılaması
- Anayasayı Koruyucular Konseyi tarafından onaylanması
- Seçimde ilk turda veya ikinci turda yüzde 50+1 çoğunluk oyunu alabilmesi
- Parlamentoda ant içip mazbatasını alması

Nitekim İçişleri Bakanlığının paylaştığı bilgiye göre toplamda 287 kişi başvuruda bulunurken bunlar arasından 80 kişi birinci aşamayı geçmiştir.² Burada gerekli kriterlerden önemli olanlar adayların en az yüksek lisans veya eş değeri eğitim düzeylerinin olması, en az kırk ve en fazla yetmiş beş yaşında olması gerektiğidir.³ Başvuru öncesinde adaylığı tartışılan Ali Ekber Salihî'nin başvuruda bulunamamasını da buna bağlamak mümkündür. Zira Salihî başvurudan birkaç

2 "Vezir-i Keşver: 80 Nefer de in Dovre ez İntihabat Sebt-i Nam Kerdend", Borna Haber Ajansı, 3 Haziran 2024, <https://borna.news/008009>, (Erişim tarihi: 26 Haziran 2024).

3 "Şerayet-i Sinni Namzethayi İntihabat-i Riyaset Cumhuri Çehardehom", Mehr Haber Ajansı, 11 Haziran 2024, mehrnews.com/x358mt, (Erişim tarihi: 26 Haziran 2024).

ay önce yetmiş beş yaşını doldurmuştur. Ancak adayların önündeki en büyük engeli ikinci aşama oluşturmaktadır. Zira bu aşamada adaylar maddi koşulları karşıladıklarında aday adayı olmakta ve aday olup olamayacakları ise tamamen Anayasayı Koruyucular Konseyinin kararına bağlı bulunmaktadır. Nitekim maddi koşulları karşılayan 80 aday arasından 1'i reformcu ve 5'i muhafazakar cenahtan olmak üzere sadece 6 kişi Konseyin onayından geçerek seçime katılabilmeye şansına erişmiştir. Bahsi geçen bu eleme mekanizmasını anlamak için Konseyin görev ve yetkilerine yakından bakmak gerekmektedir.

ANAYASAYI KORUYUCULAR KONSEYİ

Konsey ilk olarak 20 Şubat 1980'de Ayetullah Humeyni'nin altı fakih üyesini belirlemesiyle kurulmuş ve 17 Temmuz 1980'de hukukçu üyelerinin İran Parlamentosundan güvenoyu almasıyla resmi olarak faaliyete başlamıştır. On iki üyeden oluşan Konseyin üyelerinden altısı fakih (İslam bilimcisi) ve altısı da hukukçu olmaktadır. Fakih üyeler doğrudan dini lider tarafından atanırken hukukçu üyeler ise yargı erki başkanı tarafından belirlenmektedir. Hukukçu üyelerin Parlamentosundan güvenoyu almaları gerekirken fakih üyeler için bu durum söz konusu değildir.⁴ Üyeler her altı yılda bir yeniden seçilmektedir. Konseyin –resmi web sitesinde belirtildiği üzere– pek çok görevi bulunmaktadır. Söz konusu görevleri dört ana başlık altında sınıflandırmak mümkündür:

- Seçimler ve referandumların gözetlenmesi
- Yasaların şeriat kurallarına uygunluğunun denetlenmesi
- Yasaların Anayasa'ya uygunluğunun denetlenmesi
- Anayasa'nın yorumlanması⁵

4 "Sahtar-i Şura-yi Negehban (Ağzayı Şuray-i Negehban)", Anayasayı Koruyucular Konseyi, <https://www.shora-gc.ir/0001Y6>, (Erişim tarihi: 26 Haziran 2024).

5 "Vezayif ve İhtiyarat-i Şura-yi Negehban", Anayasayı Koruyucular Konseyi, <https://www.shora-gc.ir/0001Y7>, (Erişim tarihi: 26 Haziran 2024).

Konseyin her ne kadar farklı görevleri bulunsada bunlar arasında şüphesiz en çok tartışılanı birinci başlıkta belirtilen görevidir. Zira Anayasa'nın 99. maddesine dayanarak bu görevi kapsamında Cumhurbaşkanlığı, Uzmanlar Meclisi ve Parlamento seçimlerini denetleme, aday adaylarının adaylığını reddetme veya onaylama yetkisi bulunmaktadır.⁶ Bu nedenle pek çok seçimde özellikle Uzmanlar Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Konseyin icraatları çokça tartışılmaktadır. Zira Uzmanlar Meclisi ülkenin en yetkili siyasi ve dini mercii olan dini lideri seçmek ve denetlemekle yükümlüdür. Cumhurbaşkanı da dini liderden sonra devletin en yüksek ikinci makamı niteliğindedir.

Konsey 2006 Uzmanlar Meclisi seçiminde bütün kadın adayların adaylığını reddetmiştir.⁷ Benzer şekilde 2013 Cumhurbaşkanlığı seçiminde ise devrimin ikinci adamı olarak bilinen ve Ali Hameney'in dini lider olarak seçilmesinde aktif rol oynayan Ali Ekber Haşimi Rafsancani'nin adaylığını reddetmiştir.⁸ Rafsancani reform hareketinin öncülerinden kabul edilmektedir.⁹ 2013 seçiminde muhafazakar kanattan Said Celili ve Muhammed Bakır Galibaf gibi bilinen figürler seçime girebilirken reformcu kanattan ise daha düşük profilli bir isim olarak Hasan Ruhani Konseyden onay almıştır. Ancak sonuç Ruhani'nin lehine dönmüş ve bu seçimi kazanmıştır.¹⁰

2021 seçiminde cumhurbaşkanı olarak muhafazakar kanattan İbrahim Reisi seçilmiştir. Böylece yargı erki de muhafazakarların eline geçmiştir. Seçimde reformcuların önde gelen adaylarının adaylığı reddedilmiştir. Katılım oranı ise resmi verilere göre yüzde 48,8 olarak ilan edilmiştir. Bu katılım oranı şimdiye kadar

6 "Kanun-i Esasi Cumhuri İslami İran", Shenaname, 30 Ekim 2012, <https://www.shenaname.ir/?p=883>, (Erişim tarihi: 26 Haziran 2024).

7 "The Iranian Regime: Human Rights and Civil Liberties under Siege", U.S. Department of State, 18 Nisan 2007, <https://2001-2009.state.gov/g/drl/rls/83185.htm>, (Erişim tarihi: 26 Haziran 2024).

8 Saeed Kamali Dehghan, "Iran Election: Rafsanjani Blocked from Running for President", *The Guardian*, 21 Mayıs 2013.

9 Hakkı Uygur, "Rafsancani'nin Ölümü ve İran'da Değişen Dengeler", Anadolu Ajansı, 10 Şubat 2017.

10 Muhammed Rıza Nur Muhammedian, "İntihabat-i 92; Rey-i Haşimi Rafsancani der Sanduk-i Ruhani", ISNA Haber Ajansı, [isna.ir/xdRmj6](https://www.isna.ir/xdRmj6), (Erişim tarihi: 26 Haziran 2024).

yapılan bütün Cumhurbaşkanlığı seçimleri arasında en düşük oran olmuştur.¹¹

2024 seçimi için Ali Laricani gibi geleneksel muhafazakar ve İshak Cihangiri gibi reformcuların önemli figürlerinin adaylığı reddedilirken muhafazakar kanattan Said Celili ve Muhammed Bakır Galibaf gibi bilinen figürlere onay verilmiştir. Buna karşılık reformcu kanattan daha düşük profilli Mesud Pezeşkiyan seçime katılmak için onay almıştır.¹²

CUMHURBAŞKANININ GÖREV VE SORUMLULUKLARI

İran'ın hem iç hem de dış politikası açısından Cumhurbaşkanlığı seçiminin bu derece gündem olması doğal olarak akıllara cumhurbaşkanının yetki ve sorumluluklarını getirmektedir. Nitekim Anayasa'nın 113-142. maddeleri cumhurbaşkanının yetki ve sorumlulukları ve yürütme erkinin işleyişi ile ilgilidir. Ek olarak Anayasa'nın 152-155. maddeleri İran dış politikasının çerçevesini belirlemekte ve cumhurbaşkanını doğrudan ilgilendirmektedir. 113. maddede belirtildiği üzere cumhurbaşkanı dini liderden sonra en yüksek rütbeli ikinci devlet makamı olup doğrudan dini lidere tevdi edilmemiş görevler dışındaki yürütme görevleri ve Anayasa'yı uygulamaktan sorumludur.¹³ Cumhurbaşkanının bahsi geçen eğitim düzeyi ve yaş sınırıyla ilgili maddi koşulların yanı sıra İran asıllı ve İran vatandaşı olması da gerekmektedir. Ayrıca cumhurbaşkanının siyasi veya dini "rical"dan seçilmesi de öngörülmüştür.¹⁴ Buradaki rical kelimesi Arapça kökenli olup erkek anlamına da geldiği için tartışmalara neden olmuştur. Ancak yetkililer buradaki rical kelimesini "şahsiyet" olarak yorumlayarak tartışmaları kapatmıştır. Lakin şimdiye kadar hiçbir kadının seçimler için onay aldığı da görülmemiştir.

11 "Amarha-yi 13 Devri İntihabat-i Riyaset Cumhuri İran", BBC Farsça, 18 Haziran 2021, <https://www.bbc.com/persian/institutional-57530746>, (Erişim tarihi: 27 Haziran 2024).

12 "Namzedha-yi Nihai İntihabat-i Riyaset Cumhuri 1403 Müşahhas Şodend", Mashregh News, 9 Haziran 2024, [mshregh.ir/1611264](https://www.mshregh.ir/1611264), (Erişim tarihi: 27 Haziran 2024).

13 İran Anayasası, 113. madde

14 İran Anayasası, 115. madde

Cumhurbaşkanının yetkileri incelendiğinde İran Anayasası'na göre oldukça geniş yetkilere sahip olduğu görülmektedir. Ancak cumhurbaşkanından bir üst merci olarak dini lider bulunduğundan belirli durumlarda söz konusu yetkiler işlevsiz kalmaktadır. Zira cumhurbaşkanının dini lider, meclis ve halk olmak üzere üç mercie karşı sorumluluğu bulunmaktadır. Cumhurbaşkanının önde gelen yetkileri şu şekilde sıralanabilir:

- İran adına dış ülkeler ve uluslararası kuruluşlar ile anlaşmaların imzalanması (cumhurbaşkanının söz konusu yetkisi Parlamento onayına tabi)¹⁵
- Hükümetin bütçe, planlama ve idari atamalarının gerçekleştirilmesi¹⁶
- Dışişleri bakanının önerisiyle dış temsilcilerin atanması ve yabancı temsilcilerin kabul edilmesi¹⁷
- Bakanlıkların atanması (bakanların Parlametodan güvenoyu almaları öngörülmekte)¹⁸

Dış politika alanında ise her ne kadar cumhurbaşkanının yetkileri bulunsa da dış politika çerçevesi "onur", "hikmet" ve "maslahat" temelleri üzerinde dini lider tarafından belirlenmektedir.¹⁹

ADAYLAR VE SEÇİM VAATLERİ

Muhafazakar kanattan Said Celili, Muhammed Bakır Galibaf, Emir Hüseyin Kadızade Haşimi, Ali Reza Zakani ve Mustafa Pur Muhammedi'nin Anayasayı Korumacılar Konseyi tarafından adaylıkları onaylanmıştır. Reformcu kanattan ise sadece Mesud Pezeşkiyan onay almıştır. Haşimi ve Zakani daha sonra yarıştan çekildiklerini açıklamıştır. Pur Muhammedi ise Rafsancani ve Hatemi hükümetlerinde görev yaptığı için

15 İran Anayasası, 125. madde

16 İran Anayasası, 126. madde

17 İran Anayasası, 127. madde

18 İran Anayasası, 133. madde

19 "Didar-i Mesulan-i Vizaret-i Harice ve Safiran-i Cumhuri İslami İran ba Rehber-i İnkılap", Hamaney'in resmi web sitesi, 20 Mayıs 2023, <https://farsi.khamenei.ir/keyword-content?id=1940>, (Erişim tarihi: 27 Haziran 2024).

“ılımlı reformcu” olarak da tanımlanmaktadır. Son anketler incelendiğinde Celili, Galibaf ve Pezeşkiyan’ın oy oranlarının yüksek ve birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Diğer üç adayın ise oyları oldukça düşük olup seçimi kazanma şansları düşük görünmektedir. Bu nedenle öne çıkan bu üç adayın profiline ve gelecek planlarına daha yakından bakmakta yarar vardır.

Mesud Pezeşkiyan

Mesud Pezeşkiyan altmış dokuz yaşında olup tıp doktoru ve kalp cerrahıdır. Geçmiş görevlerine bakıldığında Tebriz Üniversitesi rektörü, sağlık bakanı, parlamento başkan vekili ve Tebriz milletvekili görevlerini üstlendiği görülmektedir.²⁰ “İran için” (bera-yi İran) sloganıyla seçim propagandasını yürüten Pezeşkiyan’ın gelecek vaatleri arasında reformcuların genel anlamda savunduğu ülkenin dünyayla ilişkilerinin düzeltilmesi fikri ön plana çıkmaktadır. Pezeşkiyan benzer şekilde ülke içerisinde de devlet ve millet arasında boşluk oluştuğunu ve bu boşluğu kapatacağını savunmaktadır. Pezeşkiyan bu iki husus bağlamında yumuşak güç ve kaba kuvveti, diplomasi ve sahayı, direniş ve müzakereyi kullanmayı, devlet ve toplumu birleştirerek ülkeyi darboğazdan çıkarmayı propaganda sürecinde vurgulamaktadır. Pezeşkiyan’ın en çok tekrarladığı hususlar ise asla yalan söylemeyeceği, hukukun üstünlüğünü savunacağı, şeffaf olacağı ve liyakatli insanları çalıştıracığı olmuştur. En çok eleştirdiği ise rantçılık ve liyakatli insanların çalıştırılmamasıdır. Ayrıca kadın hakları, ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü konularında da düzenlemeler getireceğini vadedmektedir. Pezeşkiyan bunları gerçekleştirmek için uzman ekiplerle çalışacağını ve başaramayacağı takdirde ise istifa edeceğini belirtmektedir.²¹ Pezeşkiyan’ın Türk olması ve reformcu kanattan gelmesi başta Türk, Arap ve Kürt olmak üzere çeşitli etnik grupların oyunu almasında etkili olacaktır.

20 “Zendeginame-yi Dr. Mesud Pezeşkiyan”, Pezeşkiyan’ın şahsi web sitesi, <https://www.drpezeshkian.ir/biography>, (Erişim tarihi: 27 Haziran 2024).

21 “Video/der Pencomin Münazara-yi İntihabati çe Gozeşt?”, ISNA, 25 Haziran 2024, [isna.ir/xdRnXk](https://www.isna.ir/xdRnXk), (Erişim tarihi: 27 Haziran 2024).

Said Celili

Said Celili elli dokuz yaşında olup siyaset bilimi doktora derecesine sahiptir. İmam Sadık Üniversitesi’nde öğretim görevlisi olarak vazife de yapmıştır. Devlet bürokrasisinde oldukça uzun yıllara dayalı bir tecrübeye sahip Celili’nin başlıca görevleri arasında Milli Güvenlik Yüksek Konseyi başkanı, Düzenin Yararına Teşhis Konseyi üyesi, Dış İlişkiler Stratejik Konseyi üyesi, Ahmedinejad döneminde nükleer baş müzakereci ve Dışişleri Bakanlığında on sekiz yıl farklı görevler yer almaktadır.²²

Celili, Ahmedinejad döneminde baş müzakereci görevindeyken bir türlü nükleer anlaşmaya varılamamış ve İran’ın nükleer programına en çok bu dönemde yaptırım uygulanmıştır. Celili günümüzde de ABD ve Batı ile anlaşmayı reddetmektedir. Bunun yerine potansiyelinin yüksek olduğunu düşündüğü İran’ın yerli üretiminin güçlendirilmesini vurgulamaktadır. Celili doğru değerlendirildiğinde İran içerisinde büyük fırsatların olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle seçim propagandası için “Bir Dünya Fırsat” sloganını seçmiştir. Projelerinde yoğun bir şekilde kırsal alanlara yer vermiş, köy ve kasabalarda büyük potansiyellerin olduğunu savunmuştur. Celili köylere yönelik Çin modeli ekonomiden söz etmektedir. Ona göre köylerdeki her bir birey için çalışma fırsatı oluşturulmalı ve üretilen mallarının piyasaya sürülmesi için aracı kurumlar ortadan kaldırılmalıdır. Böylece mevcut durumda kendi ürünlerinden sadece yüzde 25-30 kar payı alan çiftçiler daha yüksek kar payı alabilecektir.²³

Muhammed Bakır Galibaf

Muhammed Bakır Galibaf altmış iki yaşında olup siyasi coğrafya alanından doktora derecesine sahiptir. Galibaf devlette farklı alanlarda uzun yıllar görev yapmıştır. İlk olarak kariyerine askeriyede başlayan Galibaf daha sonra sivil alanlara yönelmiştir. Hatemül Enbiya Karargahı komutanı, emniyet genel müdürü,

22 “Zendeginame- Dr. Said Celili”, Celili’nin şahsi web sitesi, <https://drjalily.blog.ir/post/2>, (Erişim tarihi: 27 Haziran 2024).

23 “Metni Kamil-i Ahirin Münazara-yi İntihabat Riyaset Cumhuri 1403”, Mizan Online, 25 Haziran 2024, <https://www.mizanonline.ir/fa/news/4780094>, (Erişim tarihi: 27 Haziran 2024).

Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) hava-uzay komutanı, üç dönem Tahran belediye başkanı ve iki dönem meclis başkanı görevlerinde bulunmuştur.²⁴

Galibaf'ın seçim propaganda sürecinde diğer adaylara nazaran daha hazırlıklı olduğu görülmektedir. Katıldığı programlarda geleceğe yönelik projelerini beş ana madde halinde sunmuştur:

- Enflasyona göre maaşların artırılması
- Evi olmayanlara ev sahibi olabilecekleri imkanların sunulması
- Otomobil ithalatında önemli düzenlemelerin yapılması, ülkeye başta elektrikli otomobiller olmak üzere yabancı otomobillerin girişinin kolaylaştırılması
- Doğu sınırının koruma altına alınması ve onun yerine ülkenin güneyinde ticari limanların açılması
- Genel itibarıyla maaşlarda düzenlemelere gidilmesi

Galibaf ülkesinin doğu sınırlarını koruma altına alma başlığı altında yabancıların yasa dışı olarak İran'a girişini ve ülkede ikamet etmesini engelleyeceğini açıklamıştır. Ayrıca ülke içinde farklı cenahları bir araya getireceğini ve çekişmeleri önleyeceğini de savunmaktadır. Dış politika konusunda ise Celili kadar katı olmasa da önceki Cumhurbaşkanı Reisi'nin yoluna devam edeceğini ifade etmiştir. Otomobil ithalatı konusunda da bir nevi dış ticarete açılacağını belirtmiştir.²⁵ Zira mevcut durumda belirli kategorideki araçların ithalatı ya yasak ya da yüksek tarifelere tabidir. Bu nedenle İran'da yabancı araçlar görmek çok yaygın bir durum değildir.

Galibaf köklü bir kariyer geçmişine sahip olsa da son dönemlerde oğlunun Kanada ikametine başvurması konusundaki tartışmalar, kızının da Tahran'daki bir parkı düğünü için günlerce halka kapatması ve yurt

dışından yüklü miktarda alışveriş yaptığı yönündeki iddialar kendisinin itibarını nispeten zedelemiştir.

HALKIN BEKLENTİLERİ

İran, 1979 Devrimi ile birlikte "Ne Doğu ne Batı, İslam Cumhuriyeti!" dış politika yaklaşımıyla o dönemde hakim olan iki bloka da mesafeli durarak kendi argümanını üretmeye çalışmıştır. Ancak zaman içerisinde konjonktürün getirdiği ihtiyaçlar doğrultusunda Doğu Blokuna daha da yakınlaştığı anlaşılmaktadır. Nitekim İran'ın günümüzde Rusya ve Çin ile pek çok anlaşması bulunmaktadır. Diğer yandan başta Washington olmak üzere Batılı başkentlerin Tahran yönetimine yönelik ciddi baskıları söz konusu olmuştur. Bu baskılar İran'ın gizli nükleer faaliyetlerinin ortaya çıktığı 2002'den sonra giderek artmıştır. Tahran yönetimi bu baskılardan kurtulmak amacıyla Batılı ülkelerle nükleer müzakere masasını oturup anlaşmaya varsa da ABD'de Donald Trump'ın iktidara gelmesiyle birlikte "maksimum baskı" politikasıyla karşılaşmıştır.²⁶ Bu durum bir yandan İran'ı oldukça zor ekonomik koşullara maruz bırakırken diğer yandan Batı'ya güvenini sarsmış ve kendini güvence altına almaya yöneltmiştir. Nitekim son dönemde yönetim giderek kendi kabuğuna çekilirken Batı'ya açılmaya meyilli reformcuların iktidara gelmesini de engellemiştir. Son seçimlerde her üç erkin de muhafazakarların elinde olması buna somut örnek oluşturmaktadır.

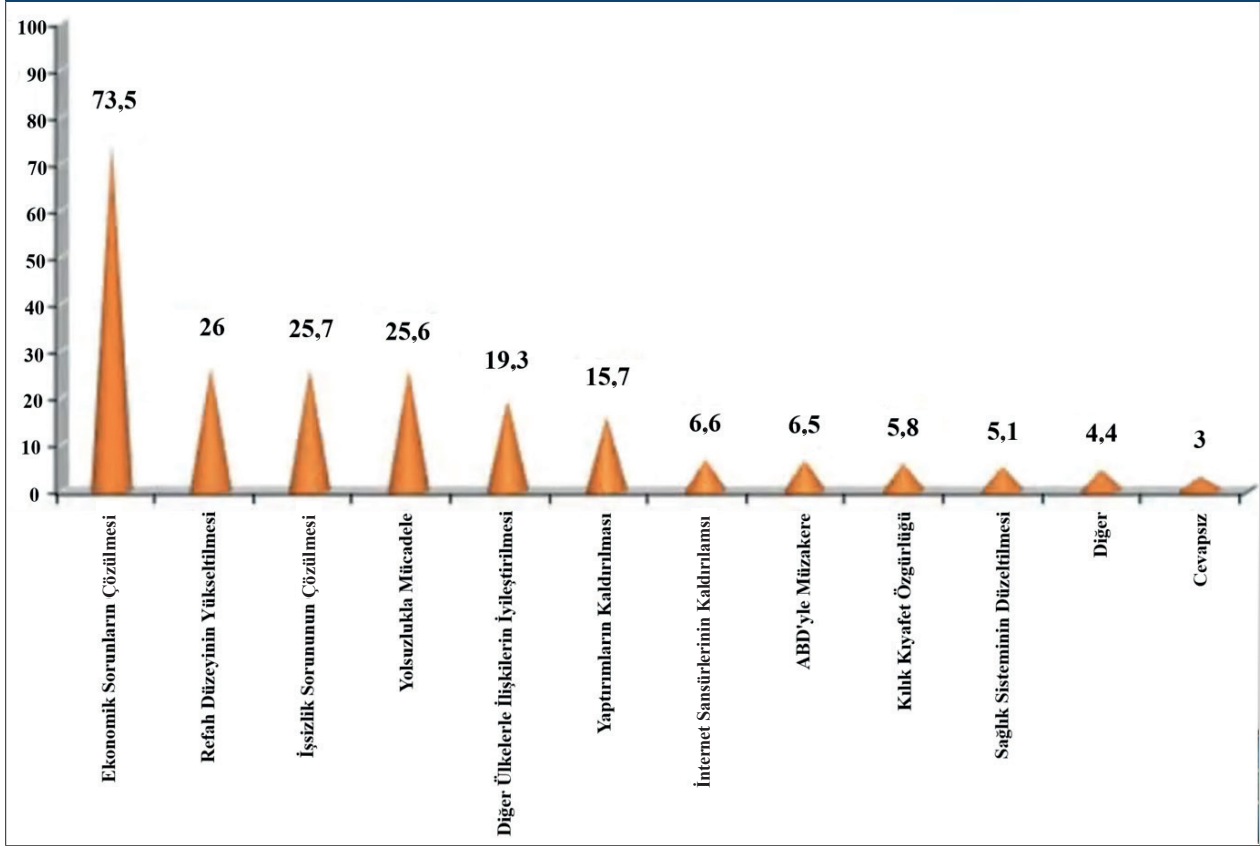
Bahsi geçen meseleler sonucunda ülke ekonomisi oldukça zor durumda olup İran halkı bundan doğrudan etkilenmektedir. Halkın yönetimden beklediği en önemli hususların başında söz konusu ekonomik meselelerin çözülmesi gelmektedir. Nitekim halkın gelecek yönetimden beklentilerini ölçmek amacıyla yapılan bir ankette ekonomik sorunların çözülmesi, refah düzeyinin yükseltilmesi, işsizlik sorununun çözülmesi, yolsuzlukla mücadele ve dış ül-

24 "Zendeginame-yi Muhammed Bakır Galibaf", Jamaran, <https://tinyurl.com/2x5acxm8>, (Erişim tarihi: 27 Haziran 2024).

25 "Berresi Terhi 5 Fovriyeti-yi Galibaf; Mutahassisani Ulumi İktisadi çe Goftehd?", IRNA, <https://www.irna.ir/news/85518033>, (Erişim tarihi: 27 Haziran 2024).

26 Mohammad Reza Farzanegan, "What are the Big Economic Challenges Facing the Government in Iran?", Economic Observatory, 6 Mart 2023, <https://www.economicsobservatory.com/what-are-the-big-economic-challenges-facing-the-government-in-iran>, (Erişim tarihi: 27 Haziran 2024).

GRAFİK 1. HALKIN GELECEK CUMHURBAŞKANINDAN BEKLENTİLERİ

Kaynak: "Der Ahirin Münazara-yi Kandidha-yi Riyaset Cumhuri çi Gozeşt?".

kelerle ilişkilerin düzeltilmesi hususlarının ön plana çıktığı görülmektedir.²⁷

Anketten de anlaşıldığı üzere halkın önemli bir kısmı mevcut ekonomik durum için yerel ekonomiden ziyade uluslararası ticaretin etkili olacağını düşünmektedir. Bu açıdan bakıldığında reformcu adaylar daha ilgi çekici olmaktadır. Nitekim seçim sürecinin başlangıcından bu yana reformcu aday Mesud Pezeşkiyan'ın anketlerde giderek oy oranının yükseldiği görülmektedir.²⁸

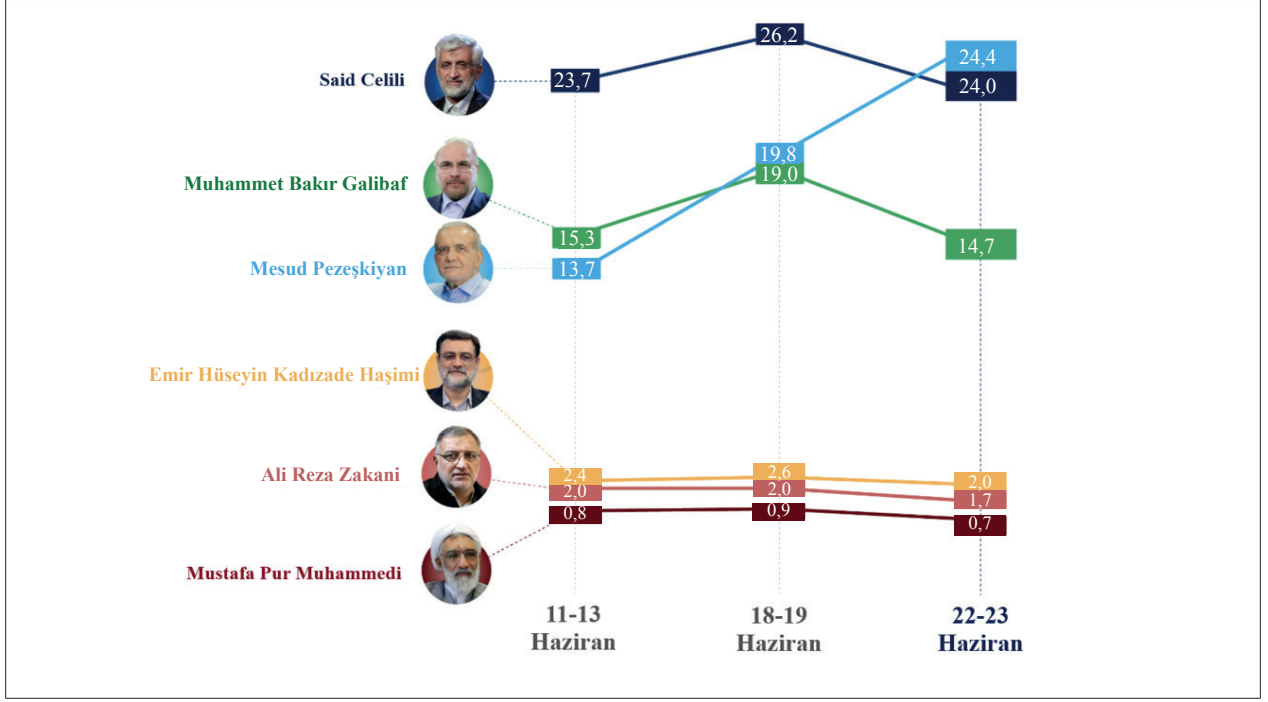
27 "Der Ahirin Münazara-yi Kandidha-yi Riyaset Cumhuri çi Gozeşt?", Jomhoor Press, 25 Haziran 2024, <https://www.jomhoorpress.ir/?p=34891>, (Erişim tarihi: 27 Haziran 2024).

28 "Ahirin Nezersenci-yi ISPA Monteşir Şod", ISPA, 24 Haziran 2024, <https://ispa.ir/Default/Details/fa/3459>, (Erişim tarihi: 27 Haziran 2024).

SONUÇ

İran İslam Devrimi'nin kurucusu Humeyni'nin vefatının ardından ülkenin en üst siyasi mercii olan dini lider ve ikinci en üst mercii olan cumhurbaşkanı arasında çekişmeler söz konusu olmuştur. Bunun temelinde ise dini lider olarak muhafazakar düşüncelere sahip Hamaney'in ve cumhurbaşkanı olarak da daha ılımlı düşüncelere sahip Rafsancani'nin seçilmesi yatmaktadır. Bu örüntü günümüze kadar bazen daha keskin bazen de daha sönük bir biçimde varlığını sürdürmüştür. Diğer taraftan yönetimde değişiklik isteyen kesimler doğrudan dini lideri değiştiremediğinden cumhurbaşkanlığına yönelmekte ve bu mecradan seslerini duyurmaya çalışmaktadır. Bu nedenle cumhurbaşkanlığı reformcuların temelde hedefledikleri

GRAFİK 2. ADAYLARIN ANKETLERDEKİ OY ORANLARI (11-23 HAZİRAN 2024, YÜZDE)

Kaynak: "Ahirin Nezersenci-yi ISPA Monteşir Şod".

bir makam olmaktadır. Ancak reformcuların cumhurbaşkanlığı kanadında ağırlık kazanmasıyla birlikte müesses nizam bu mecrayı da denetim altına almaya çalışmaktadır. Durum böyle olunca sesini duyuramayan değişim isteyen kesimler farklı mecralardan seslerini duyurmaya çalışmaktadır.

Ahmedinejad'ın ikinci dönem seçimleriyle başlayıp süre gelen protestoları da bu duruma bağlamak mümkündür. Dolayısıyla müesses nizam bir yandan kendi yönetimi içerisinde ikilik istemezken diğer yandan tabanda biriken istekleri de karşılamak durumundadır. Bu nedenle reformcu adayların onaylanmasında son derece hassas davranılarak minimum

risk taşıyan adayların onaylanmasına maksimum ihtimam gösterilmektedir. Öte yandan muhafazakar kesimden ise en güçlü adaylar rahatlıkla onay aşamasından geçebilmektedir.

Cumhurbaşkanının yetkileri incelendiğinde oldukça geniş yetkilere sahip olduğu görülmektedir. Ancak bu yetkiler tabiri caizse dini liderin vetosuna tabidir. Bu nedenle olası bir reformcu adayın kazanması durumunda cumhurbaşkanı adeta dış ilişkiler konusunda mekik diplomasisi uygulamak durumundadır. Zira bir yandan uluslararası tarafları diğer yandan da yapılan anlaşmaların veto edilmemesi için müesses nizamı ikna etmek durumundadır.

Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve SETA Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.